

**Horváth G. K. (2013): Bécs vonzásában – Az agrár-
piacosodás feltételrendszere Moson vármegyében
a 19. század első felében
(Balassi Kiadó, Budapest, 2013, 696 o.)**

GYŐRI RÓBERT

GYŐRI Róbert: egyetemi docens, tanszékvezető, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék; 1117 Budapest, Pázmány P. sétány 1/c.; gyorirobert@caesar.elte.hu

Róbert GYŐRI: associate professor, head of department, Department of Social and Economic Geography, Eötvös Loránd University; Pázmány Péter sétány 1/c., H-1117 Budapest, Hungary; gyorirobert@caesar.elte.hu

2013 év végén jelent meg a Balassi Kiadó gondozásában Horváth Gergely Krisztián vaskos, a mellékletekkel együtt közel 700 oldalas kötete, amelyben a szerző (ekkor az ELTE TáTK Szociológiai Intézet Történeti Szociológia Tanszék tanszékvezető docense) másfél évtizedes társadalomtörténeti kutatásait összegezte. A munka egyik fele a 2004-ben megvédett doktori értekezésére, a másik fele a 2010-ben benyújtott habilitációs dolgozatára épült. Az impozáns könyv alapját a több mint 130 levéltári kutatási nap teremtette meg: a szerző elsősorban a Moson megyei levéltárban, emellett Sopronban, Budapesten, Bécsben gyűjtött anyagot. Az 500 oldalnyi törzsszöveghez méreteiben is illeszkedik a tiszteletet parancsoló, 35 oldalas forrás- és irodalomjegyzék, továbbá forrásközlő mellékletek, térkép-melléklet, német nyelvű összefoglaló és a mutatók teszik teljessé a kötetet.

A munka Moson vármegye piacra termelő jobbágyságait mutatja be egy kiemelt szempont mentén. Alaptézise szerint Bécs közelsége már nagyon korán megteremtette ebben a régióban a piacra termelés feltételeit, ez pedig együtt járt a térbeli és társadalmi mobilitás megnövekedésével. Elsősorban erre vezethető vissza, hogy Moson a paraszti népesség mentalitása, gazdasági helyzete, „polgárosultsági foka” tekintetében jelentősen különbözött az ország más tájaitól. A kutatásnak köszönhetően megismerhetjük ennek a speciális helyzetű parasztságnak az életét, a késő feudális kori vármegye működését, és képet alkothatunk a késői rendiség mindennapjairól, természetéről. A dolgozat a napóleoni háborúk vége és a jobbágyfelszabadítás közti évtizedeket öleli fel, térbeli keretét pedig Moson vármegye határai rajzolják ki. A szerző véleménye

szerint Moson nemcsak közigazgatási egység volt, hanem valódi táj. Természetföldrajzi határait nyugatról és délről a Fertő és a Hanság, északnyugatról és északkeletről a Lajta és Duna jelölte ki. Területének nagy részét a magyaróvári főhercegi uradalom fedte le (a másik fontos birtokos a herceg Esterházy család volt), lakossága túlnyomórészt németül beszélt. (A németek mellett a magyarok és a horvátok éltek Mosonban.) Ez a mezoszintű táji keret azért is szolgáltat jó alapot az elemzéshez, mert a jobbágnépeség számára ez volt a „megélt tér”, a jól ismert, rendszeresen bejárt terület.

Manapság a történeti földrajzi kutatások sokféle elméleti háttérrel dolgoznak: bár nincsen egyeduralkodó elmélet, de leginkább a posztmodern, posztstrukturalista megközelítések divatosak. Horváth Gergely Krisztián kutatása nem kötődik szorosan egy kiemelt megközelítéshez, célja inkább az volt, hogy minél több oldalról világítsa meg könyvének alapkérdését. A strukturalista személet és a mikrotörténeti perspektíva adja a legfontosabb elméleti keretet, de az egyes fejezetek fókusza, így a módszertanuk is eltérő. A könyv több tudományágba is (gazdaságtörténet, társadalomtörténet, történeti földrajz) besorolható.

A bevezetést követő első fejezetben (Strukturális keretek és adottságok) a szerző a megyét a gazdaság- és társadalomtörténet nagytérségi keretei közé helyezi, és bemutatja a megye társadalmát. A 19. század első felében Moson megye történeti földrajza nem értelmezhető Bécs és Ausztria figyelembevétel nélkül. A birodalmi főváros és vonzáskörzetének, Alsó-Ausztriának a protoindusztrializációja egy folyamatosan bővülő agrár-felvevőpiacot nyitott meg, Moson megye pedig jól kihasználta a kínálkozó lehetőségeket. Nyugat-Magyarország Ausztriához való integrációját a birodalom belső határa nem gátolta, az országhatár a regionális munkamegosztásban nem volt akadály.

A második fejezet (Agri-cultura – piacosodás a magyaróvári főhercegi uradalomban) egy mintaszerűen gazdálkodó nagybirtok példáján keresztül mutatja be Moson megye bekapcsolódását a regionális munkamegosztásba. Horváth Gergely Krisztián nagy teret szentel Wittmann Antal munkásságának, aki a birtok jószágkormányzójaként (1813–1840) megújította az uradalmi gazdálkodást. A magyaróvári gazdasági akadémia alapítóját, a jeles mezőgazdasági szakírókat így méltatja a szerző: „Wittmann Antal neve szinonimája volt a racionalitásnak, a hatékonyságnak és a humánumnak” (90. o.); „Wittmann patrióta fiziokrata volt. Úgy vélte, a nemzet, az ország és a birodalom javát a föld minél hatékonyabb megmunkálásával és megbecsülésével lehet a legeredményesebben szolgálni.” (93. o.) A bevezetett újítások közé tartozott a vetésforgó meghonosítása, a rétgazdálkodás korszerűsítése, a juhászat racionalizálása és mindenekelőtt a gazdasági akadémia felállítása. Az okszerű gazdálkodás ekkor már a vízrendezést is magába foglalta. A kortársak úgy látták, hogy a korábbi átgondolatlan beavatkozások vezettek a Hanság mocsarainak terjeszkedéséhez, így a tervszerű lecsapolási munkálatok elengedhetlenné váltak. Wittmann természetátalakító munkáját így jellemzi Horváth Gergely Krisztián: „Wittmann a természetben nem legyőzendő és meghódítandó ellenfelet lá-

tott, hanem úgy tartotta: megszelídítendő elemek alkotják, melyeket előbb ki kell ismerni.” (186. o.)

A következő fejezetek (A vármegye és alattvalói, A paraszti piacosság és kereskedelem háttere, Kereskedő parasztok) kalauzsolnak el bennünket a mosoni parasztság mindennapjaiba. Elsőként részletesen megismerhetjük a korabeli adórendszert, a közteherviselés rendi logikáját. A szerző árnyaltan mutatja be a vármegye helyét az adórendszerben: szakít a megyét az adóprás könyörtelen működtetőjeként láttató egysíkú interpretációval, és kiemeli a megye jobbággyvédő erőfeszítéseit is. A parasztság gazdálkodásának bemutatását – körültekintő forráskritikával – a sajátos telekméretes magyarázatával kezdi Horváth Gergely Krisztián, majd a háztartások méretéről, a cselédek nagy számáról és a gazdálkodás jellegéről ír. Az elemi iskolák működésének feltárásával képet kapunk a korabeli műveltségi szint mellett a nyelvismeretről, és arról is, mennyiben tekinthetők az iskolák a magyarosítás előmozdítóinak. Ebben a fejezetben ismerjük meg az árutermelés infrastrukturális feltételeit: a megye úthálózatát, a parasztság kereskedelmében oly fontos gyeputakat, az utazás, a fuvarozás, a határátlépés mindennapi rutinját, a vámrendszer működését és a vámokat elkerülő csempészet konfliktusait. A kereskedelmi forgalom élénkségét nem vették vissza a magasabb vámok sem: a magyarországi áruk kelendők voltak a bécsi piacokon, különösen a szénakivitel érdemel figyelmet.

A könyv erényei, értékei között mindenképpen ki kell emelni, hogy a vizsgálatba vont nagy mennyiségű anyagot alapos forráskritikával, mértéktartóan interpretálja a szerző. Leírásai tudatos döntés eredményeként részletesek, szemléletesek: „Egyrészt fontosnak tartom, hogy ezen egykoron élt szerzők mint megkerülhetetlen kútfők végre súlyuknak megfelelően bekerüljenek a megye hely- és társadalomtörténetének forrásai közé, másrészt a mai generációknak az egykoriak nyelvén szerettem volna minél többet átadni annak a tájnak a történelméből, amely – a 20. század rettenetes törései ellenére is – a maiaknak is a szűkebb hazát jelenti.” (24. o.) Talán szintén az impozáns méretből fakad a munka felróható szépséghibája is: mivel a kötet több, különböző időpontban készült elemzést tartalmaz, ezért helyenként lazább a fejezetek közti kapcsolat, így a kötetten végighúzó gondolatív is néhol gyengül.

A könyv egyik legérdekesebb újdonsága, hogy a parasztság történetét nem redukálja a vármegye (a földbirtokosok) és a jobbággyok ellentétére. (Ez a szembeállítás különösen a marxista-leninista társadalomtörténet-írás idején erősödött meg Magyarországon.) Horváth Gergely Krisztián ehelyett a földesúr és a jobbággyok közti szerves egységet, a szimbiózist, a kölcsönös előnyök keresésének szándékát emeli ki. Így ír például a vármegye szerepéről a kötet bevezetésében: „a vármegyére olyan uralmi egységként tekintek, amely szervezeténél fogva kiegyensúlyozó szereppel bírt az állam (helytartótanács, kamara) és a helyi hatalmasságok (a két nagy uradalom) között, ügyelve a jobbággyi (a városias mezővárosok esetében: a polgári) népesség jogbiztonságára.” (20. o.)

Minden társadalomtudományi munkára, így erre a kötetre is igaz, hogy

szerzőjének világnézete, gondolatai már a témaválasztásban, a kérdésfeltevésben is megjelennek. A társadalomtudósok nem véletlenszerűen választják ki kutatási témájukat, hanem az őket egyébként is foglalkoztató kérdésekre keresik a választ. Nem véletlen, hogy Horváth Gergely Krisztián másfél évtizeden át kitartóan kutatta ezt a témát, hiszen szövegéből is kiolvasható egy fontos alapállás: a dolgos, földművelő emberek iránti szimpátia és szeretet. Az sem véletlen, hogy Wittmann Antal bemutatása olyan nagy teret kap a kötetben: ő a történet pozitív hőse, akinek értékrendjével valószínűleg a szerző is azonosul. Minden bizonnyal Horváth Gergely Krisztián is vallja a „lépcsőnkénti csendes haladás” (89. o.) emberének hitvallását, aki azt kereste, hogy az „az egyéni hasznokat miként lehet összehangolni a közjával.” (95. o.)